

צבי סער חסן

ויקטור פראנקל בעקבות שפינוזה
משמעות החיים, מיתוס, לוגוס ותרפיה

אֶלְרָא

הסדרה לפילוסופיה יהודית

עורך הסדרה:
פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:
פרופ' זאב הרוי
פרופ' חנוך בן-פזי

צבי סער חסן

ויקטור פראנקל בעקבות שפינוזה

משמעות החיים, מיתוס, לוגוס ותרפיה

הוצאת אֶדֶרָא

Zvi Saar Hassan

Viktor Frankl Following Spinoza
Meaning of Life, Mythos, Logos and Therapy

עיצוב עטיפה: אבי אלקיים

מסת"ב: 978-965-7876-11-4 ISBN:

© כל הזכויות למהדורה העברית שמורות להוצאת אֶדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתיתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ו – 2026
Copyright 2026 by Idra Publishing ©
E-mail: IdraPublisher@gmail.com
idra.org.il

סידור, עימוד, לוחות והדפסה: א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

Sed omnia praeclara tam difficilia quam rara sunt

(Spinoza, 1677)

תוכן העניינים

9	מבוא
21	פרק א': ויקטור פראנקל – האדם מחפש משמעות בחיים
21	א. ויקטור פראנקל: יהודי, פסיכיאטר, אדם המחפש משמעות.
26	ב. לוגותרפיה כמחשבה קיומית
39	ג. המשמעות של משמעות על פי ויקטור פראנקל
55	ג.1. הלוגוס אצל ויקטור פראנקל
58	ד. דת ואלוהים כמרכיבים של משמעות
68	ה. "הלוגוס עמוק מן הלוגיקה": משמעות המיתוס וזיקתו אל הלוגוס
92	פרק ב': מיתוס ומשמעות – ברוך שפינוזה כמקרה בוחן
92	א. שפינוזה האדם: עמדתו הדתית ומדוע כתב על כתבי הקודש
98	ב. שיטת שפינוזה להבנת כתבי הקודש: נבואה וניסים
107	ג. שיטת שפינוזה להבנת כתבי הקודש: נטורליזציה של אלוהים
	ד. שתי הממלכות של שפינוזה: התבונה והדת והתכלית המוסרית
111	לכתבי הקודש
116	ה. בעיית ההמון בפילוסופיה
126	ו. טקסים דתיים ואמונת סיפורים
134	פרק ג': לוגוס ומשמעות – ברוך שפינוזה כמקרה בוחן
134	א. ברוך שפינוזה מחפש משמעות, או כתבים כתחליף לדת
144	ב. היסודות למשמעות: אלוהים, או העצם האינסופי
152	ב.1. ההוכחות לקיומו של אלוהים, או העצם האינסופי
158	ג. "כגלים באוקיינוס" או גיאומטריה של משמעות בחיים
174	ד. כיצד זה מרגיש לדעת?
	פרק ד': אחרי פראנקל ורחוק משפינוזה –
186	דת ופילוסופיה כתרפיה והמצב בימינו
186	א. פילוסופיה כפסיכותרפיה: רקע והחתימה לאידיאל
187	א.1. פילוסופיה כפסיכותרפיה
200	א.2. ברוך שפינוזה ופסיכותרפיה: טכניקות פסיכותרפיות
	ב. שפינוזה באשוויץ: האם יש הלימה בין תרפיה נוסח שפינוזה ללוגותרפיה
210	של פראנקל?

232	ג. האם יכולים אנו לחיות בהדרגת התבונה (לוגוס) בלבד?
238	ד. הממלכה השלישית והנסתרת של שפינוזה
243	ה. דת אותנטית לפי פראנקל
262	ו. דת ומשמעות: שרשרת קיומית
270	ז. נקודה כחולה חיוורת: משמעות תחת הבחינה של הנצח
283	ז.1. משמעות היהדות כ"מיתוס"
295	ז.2. משמעות היהדות כ"לוגוס"
306	סיכום בשני חלקים
307	א. האם הדת ואלוהים הם בגדר מיתוס הכרחי.
314	ב. באיזה מובן לוגוס באמת "עמוק יותר" מהלוגיקה.
319	ביבליוגרפיה
341	מפתח שמות

מבוא

עבודה זו בוחנת את גישת הלוגותרפיה הפילוסופית-תרפויטית של ויקטור פראנקל, כאשר ברוך שפינוזה, בגישתו ועמדותיו, משמש כמקרה בוחן ומקור להשוואה. במסגרת זו נבחנו מספר סוגיות: המושג 'משמעות בחיים'; המושג 'לוגוס' עבור פראנקל בפרט ומשמעותו ההיסטורית בכלל; המושג 'מיתוס'; דיון בפער או בנתק שיש בין אמת, רציונליות ומדע (לוגוס) לבין סמלים, מטאפורה, נרטיב מכונן ודת (מיתוס); ופילוסופיה כתרפיה בהגות פראנקל ושפינוזה. המחקר מצא כי תרפיה שיסודה אמת ותבונה מסוגלת להימצא אצל שפינוזה ובמקביל ניתן למצוא סגנון אחר של תרפיה דרך הדת. בעקבות סוגיות אלה נבחנת הגות שפינוזה בראי הפרדת התבונה והאמת (פילוסופיה) שהן התגלמות הלוגוס לבין הדת שכתופעה תרבותית-חברתית, מורכבת בחלקה ממיתוסים או סיפורים מכוננים ונרטיב קולקטיבי בעל משמעות ומוסר השכל.

בבסיס הספר עומדת טענתי כי שימוש במושגים לוגוס ומיתוס ביחס להגות שפינוזה מאפשר הבנה טובה יותר באשר להפרדתו בין תבונה/פילוסופיה לבין דת/תיאולוגיה. ההשוואה בין הגות שפינוזה לבין פראנקל ממחישה כיצד פרידריך ניטשה מהווה חוליה מקשרת הכרחית. בנוסף, מתבצעת השוואה בין הפילוסופיה לבין הדת כמקורות תרפיה עבור האדם המחפש משמעות. יש לציין כי בבסיס הספר ניצב העיסוק האקזיסטנציאלי-פנומנולוגי ובמקרה של שפינוזה גם העיסוק הרציונליסטי. לפיכך, הספר מוגבל לדיונים בהקשרים אלה ואיננו עונה או מבקש להשיב על שאלות תיאולוגיות בדבר קיום האל או טבעו מעל ומעבר להגות שפינוזה או שיטתו של פראנקל. אציע בזאת לקורא לראות ספר זה שלא באופן ליניארי אלא באופן מעגלי וספירלי, שכן הנאמר לכאורה שב וחוזר לאותה הנקודה כנחש האוכל את הזנב של עצמו. בפועל, מתעלה הנחש מעל לעצמו.

כיוון שהבנת מהלך חייו של ויקטור פראנקל (1905-1997) חיונית לקבלת תמונה ברורה יותר על האדם שעתיד לחפש ולגלות משמעות, מציג פרק א' תחילה את פראנקל האדם וממשיך לדיון על פראנקל כהוגה וכפסיכיאטר מבחינת עבודתו והשקפתו. השקפתו התרפויטית לא נחקרה דיה בזירה הפילוסופית בכלל וביחסו למחשבה היהודית בפרט.

פראנקל היה פרופסור לנוירולוגיה ולפסיכיאטריה ששרד את זוועות השואה וניצב מול קיום שאפשר אולי להבין כנעדר כל משמעות ועתיר זדון. בבסיס השקפתו עמדה השאיפה למשמעות שלטענתו היא אינה בגדר אמונה אלא עובדה¹ והכוח המניע היסודי ביותר באדם

1 ויקטור פראנקל, האדם מחפש משמעות: מבוא ללוגותרפיה (תרגום: חיים איזק), תל אביב: הוצאת דביר, 1970, עמ' 120.

וסימן לאנושיותו.² לכן, טען כי "האדם – אם ירצה ואם לאו – מאמין במשמעות כל עוד הוא חי",³ מה שמסביר מדוע לטענתו יהודים חסרי תחושת משמעות נטו למות מהר יותר ובמספרים גדולים יותר מאלה שהיו בעלי תחושת משמעות בחיים כי "האדם זקוק למשהו שלמענו יחיה".⁴

פראנקל הבין את המושג המרכזי בהשקפתו ה'לוגוס' הן כ'רוח אנושית' והן כ'משמעות'.⁵ לדידו, משמעות זו מתגלה בשלושה ממדים ברגעי החיים המשתנים: (1) במה שאדם עושה, נותן, יוצר ומעניק לעולם ולאחרים; (2) במה שאדם חווה הודות לעולם, למשל, אהבה, יופי וטבע; ו- (3) העמדה שהאדם נוקט כלפי סבל בלתי נמנע ושאנו בר-פתרון.⁶ יש להדגיש כי מדובר במשמעות בחיים שהיא קונקרטית וספציפית לרגעים שונים בחיים ועשויה להשתנות משעה לשעה, מרגע לרגע וכמובן מאדם לאדם.⁷ לעומת משמעות קונקרטית, ספציפית ומשתנה זו, פראנקל תיאר משמעות גדולה ומקיפה יותר – משמעות החיים. אפשר וכדאי להבחין בין שני מושגים אלה כמשמעות אישית ומשמעות קוסמית, בהתאמה.⁸ פראנקל סבר שלמרות שאין ביכולתנו להוכיח באופן אובייקטיבי משמעות קוסמית, מוחלטת או עליונה לגבי החיים כמכלול והיא בלתי ידועה לנו, עלינו להניח שהיא קיימת ושיש קשר בינה לבין הדת.⁹

המחקר מראה כיצד נקודת המבט של פראנקל, לצד טיעונים חדשים ועדכניים יותר, מובילה לעמדה שאני מכנה "אגנוסטית קיומית": בעיקרו של דבר, אנחנו לא יכולים להוכיח באופן אובייקטיבי אם לחיים יש משמעות קוסמית או מוחלטת, ומכאן האגנוסטיות. לכן, זה תלוי בנו להחליט אם אנחנו רוצים להאמין בפרספקטיבה משמעותית ולבחור בדרך שמתיישרת איתה, ומכאן הקיומיות. טענה נוספת היא כי הודות להגות שפינוזה וניטשה, יחד עם שיטתו של פראנקל, מתאפשר להבין או לנסח משמעות לחיים כמכלול, כפי שיוצג בהמשך. גישה זו היא חדשה ותוסף לגוף הידע בספרות הפילוסופית של לוגותרפיה ושפינוזה. כאמור, לא ניתן להוכיח פרספקטיבה זו מעל לכל ספק באמצעות שיטות אמפיריות או אובייקטיביות. עם זאת, עמדה זו משקפת אגנוסטיות המחייבת הכרעה, מה שאומר שכל אדם צריך לקבל את ההחלטה שלו ולהתחייב אליה.

מעבר לגבולותיה של הלוגותרפיה, העיסוק במשמעות בחיים העסיק הוגים רבים לכל אורכה של ההיסטוריה, מסוגיית האושר והשגשוג האנושי בה דן אריסטו ועד למושגים כמו

- 2 Viktor E. Frankl, "Psychiatry and Man's Quest for Meaning", *Journal of Religion and Health*, 1 (1962): p. 93
- 3 ויקטור פראנקל, **הרופא והנפש** (תרגום: דוד גוטמן), תל אביב: הוצאת דביר, 2010, עמ' 246.
- 4 פראנקל, **האדם מחפש משמעות**, עמ' 120.
- 5 פראנקל, **הרופא והנפש**, עמ' 244.
- 6 ויקטור פראנקל, **האל הלא-מודע: פסיכותרפיה ודת**, תל אביב: הוצאת דביר, 2004, עמ' 102.
- 7 פראנקל, **האדם מחפש משמעות**, עמ' 131-132.
- 8 ארווין יאלום, **פסיכותרפיה אקזיסטנציאלית** (תרגום: מרים שפס), ירושלים: הוצאת מאגנס, 2011, עמ' 356-357.
- 9 פראנקל, **הרופא והנפש**, עמ' 61.

'צדק' ו'הטוב העליון'.¹⁰ כיום נהוג להסביר כי משמעות מורכבת משלושה מרכיבים מרכזיים: (1) קוגניטיבי (קוהרנטיות), או המסוגלות להבין את מהלך או סיפור החיים; (2) מוטיבציוני (תכליות), או מטרות ושאיפות; (3) רגשי (ערך וחשיבות), כך שהאדם מרגיש שקיומו בעל ערך וחשיבות בעיני אחרים.¹¹ בספרות העדכנית המושג משמעות בחיים הוא נפוץ ובעל משמעות מורחבת מעבר לשלוש הדרכים שמנה פראנקל. קיימים מקורות רבים ומגוונים למשמעות כמו סגנון חשיבה אינטואיטיבי, הבנה-עצמית, אימוץ השקפה דתית, סיוע לאחרים, טיפוח מעלות טובות וכן הלאה.¹²

המושג 'לוגוס' בו משתמש פראנקל כדי לדון בסוגיית המשמעות הוא בעל היסטוריה ארוכה מאוד בפילוסופיה ובדת. מושג זה שעלה לראשונה בהגות היוונית הקדומה, התייחס לסדר התבוני של הקוסמוס, לעיקרון המנחה בקיום שיש לנהוג לפיו, להתאמה שמסוגלת להתקיים בין ההכרה האנושית לבין המציאות, לתבונה, למסוגלות להביע אמת באופן רהוט ולשיקול הדעת המוסרי הנכון.¹³ בשונה מהמקובל בספרות הלוגותרפויטית, אציע להבין את הלוגוס של פראנקל בשילוב פירושים קודמים וכך תתאפשר הבנה ברורה יותר באשר למורכבותו. כלומר, ניתן למצוא משמעות דרך המסוגלות להביע את עצמנו באורח רהוט ואמיתי, במעלות טובות והודות לתבונה ולאמת.

הטענה שעולה מכתבי פראנקל שהלוגוס עמוק יותר מהלוגיקה¹⁴ מציעה שיש יותר בהבנת משמעות החיים, ה'לוגוס', מאשר רק טיעון לוגי. פראנקל הסביר שכאשר אנו מנסים להבין אם לחיים יש משמעות, ההיגיון לבדו אינו מספיק כי הוא יכול להוביל אותנו לשתית מסקנות הפוכות: שהחיים הם משמעותיים לאין שיעור או שאין להם משמעות כלל.¹⁵ בנוסף, משמעות לא נמצאת רק באמיתות לוגיות או בחשיבה רציונלית. יכולה להיות דרך ביניים או פשרה הניצבת מעל ומעבר לשכל.¹⁶ מכיוון שהלוגוס עמוק יותר מהלוגיקה לא

10 טרי איגלטון, *משמעות החיים* (תרגום: אלירן בר-אל), תל אביב: הוצאת רסלינג, 2013, עמ' 128; תמי יגור, *פתרון חידת המשמעות*, ירושלים: הוצאת כרמל, 2016. Thaddeus Metz, *Meaning in Life*, Oxford: Oxford University Press, 2013

11 Login S. George, and Crystal L. Park, "Meaning in Life as Comprehension, Purpose, and Mattering: Toward Integration and New Research Questions", *Review of General Psychology*, 20 (2016): 205-220; Frank Martela, and Michael F. Steger, "The Three Meanings of Meaning in Life: Distinguishing Coherence, Purpose, and Significance", *The Journal of Positive Psychology*, 11 (2016): 531-545

12 Laura A. King, and Joshua A. Hicks, "The Science of Meaning in Life", *Annual Review of Psychology*, 72 (2021): 561-584

13 Stephen J. Costello, "The Spirit of Logotherapy", *Religions*, 7 (2016): p. 2-3; Jessica Moss, "Right Reason in Plato and Aristotle: On the Meaning of Logos", *Phronesis*, 59 (2014): 181-230; Raymond Tallis, *Logos: The Mystery of How We Make Sense of the World*, Newcastle: Agenda Publishing, 2018

14 פראנקל, *האדם מחפש משמעות*, עמ' 143.

15 ויקטור א' פראנקל, *כן לחיים למרות הכול* (תרגום: שאול לויז), תל אביב: הוצאת דביר, 2021, עמ' 115-114.

16 פראנקל, *האדם מחפש משמעות*, עמ' 142.

ניתן להשתמש בחשיבה רציונלית בלבד כדי להבין את משמעות החיים – או כדבר שפינוזה מתוך הכרת הנפש לבדה¹⁷ אלא הודות לקבלת בחירה אותנטית ביחס לשאלות החיים.¹⁸ טענת פראנקל כי ה'לוגוס' מקיף, כולל ועמוק יותר מהלוגיקה לבדה פותחת צוהר לבחינת המשמעות דרך ה'מיתוס', המושג המרכזי השני במחקר זה. המיתוס כיום נתפס כאמונה שגויה וחסרת בסיס.¹⁹ אראה כאן כי המיתוס אינו בדוי ואינו פרי עשייה מכוונת אלא פרי יצירה נפשית אוטונומית שעולה מרבים כמוסים ולא מודעים באדם. מיתוסים מהווים את 'התמונה הגדולה' עבור אלה שהגו אותם, קרי, המציאות כפי שהיא מתוארת בתמונות ובתשובות כוללות על הבריאה, הקיום וכדומה. המיתוס היה כלי יעיל לפתרון בעיות ושאלות גדולות טרם החשיבה הפילוסופית והולדת המדע.²⁰ המסקנה המתבקשת היא כי המיתוס אינו בדיה גרידא ואינו סיפור מעשייה חסר פשר או חשיבות, אלא סיפור על משהו שחשוב עבורנו כבני אדם:²¹ "מיתוס הוא סיפור-עם המתאר אירוע מן העבר. על אף שהוא איננו אמיתי, הוא בעל חשיבות בולטת".²²

העבודה מראה כי מיתוס ולוגוס (לפי פירושיהם המקוריים והקדומים יותר) שזורים זה בזה באינטראקציה מורכבת,²³ אם כי הם הפכים בחלקם. למשל, לוגוס מתואר כמחשבה דיסקורסיבית וסבלנית שכרוכה במאמץ למציאת תשובות שיסודן קרקע אמת והוכחה.²⁴ כלומר, מדובר בשאיפה "להגיע לאמת באמצעות בדיקה קפדנית באופן שקוסם רק לתבונה הביקורתית".²⁵

בעת העתיקה המהווה את ראשית הפילוסופיה המערבית לא הייתה הבחנה מסודרת או קפדנית ביחס לאמיתות או למציאות. כלומר, טרם נעשתה הבחנה בין 'מיתוס' ו'לוגוס' והם היוו שתי דרכים שונות שנועדו להביע את אותו תוכן. בחלוף הזמן, ובמיוחד עם התהוות הפילוסופיה המערבית,²⁶ המיתוס עסק בדאגה של האדם לגבי סוגיות מעשיות, אלמנטים אותם לא ניתן היה לפתור באמצעות התבונה בלבד או נימוקים שנובעים מההיגיון, בעוד

- 17 ברוך שפינוזה, *אתיקה* (תרגום: ירמיהו יובל), הקיבוץ המאוחד, 2003, עמ' 368.
- 18 פראנקל, *האדם מחפש משמעות*, עמ' 132: "אל ישאל אדם מה פשר חייו, אלא יכיר בכך שהוא-הוא הנשאל".
- 19 David A. Leeming, "Myth and Therapy", *Journal of Religion and Health*, 40 (2001): p. 115
- 20 מרק רוזלאר, "דמדומי ההיגיון: המעבר ממיתוס ללוגוס במחשבה היוונית", עיון, י (1960): עמ' 1-13; Michael V. Adams, *The Mythological Unconscious* Putman: Spring Publications, 2001; Joseph Campbell, *Pathways to Bliss: Mythology and personal transformation*. Vol. 16., Novato: New World Library, 2004
- 21 רוברט סגל, *תאוריות של מיתוס* (תרגום: תמי אילון-אורטל), תל אביב: הוצאת רסלינג, 2007, עמ' 13; יגאל ורדי, *הפסיכולוגיה של הדת*, תל אביב: אדרא הוצאה לאור, 2023.
- 22 ורדי, *הפסיכולוגיה של הדת*, עמ' 105
- 23 Robert L. Fowler, "Mythos and Logos", *The Journal of Hellenic Studies*, 131 (2011): p. 65-66. בעז שלגי, "בין מיתוס ללוגוס: התמסרות וטרנספורמציה". *שיחות*, כ"ח (2013): עמ' 28.
- 24 רוזלאר, "דמדומי ההיגיון", עמ' 1-13.
- 25 קארן ארמסטרונג, *תולדות המיתוסים* (תרגום: דרורה בלישה), תל אביב: ידיעות אחרונות, 2005, עמ' 83.
- 26 Chiara Bottici, "Mythos and Logos: A Genealogical Approach", *Epoché: A Journal for the History of Philosophy*, 13 (2008): p. 9

שהלוגוס עסק בדיוק בכך – בעובדות ובטיעונים אובייקטיביים. כיום, לא זו בלבד שהמיתוס נדחק הצידה מפאת חוסר יעילותו בבחינת סיפוק הסבר רציונלי, הגיוני, מדעי ואובייקטיבי, אלא הלוגוס – ההסבר המדעי מבוסס-האמת – נתפס כזה שמשיג פתרונות עבור בעיות שנחשבו בעבר למיתיות.²⁷

לאור האמור לעיל על מקומו של המיתוס כיום ניתן להסיק כי המיתוסים נחוצים בבחינה פסיכולוגית-קיומית, גם אם אינם בגדר אמת מדעית או עובדתית-היסטורית. כאן מתגלה חשיבות 'פרדוקס המיתוס'. כלומר, אף שהמיתוס אינו סיפור אמיתי במובן המדעי-היסטורי הוא אמיתי ברמה הפסיכולוגית-קיומית.²⁸ פרדוקס זה מאפשר להציג את הנחת היסוד כאן, כי "קיים פער בין מה שהוא נכון [True] באופן מופשט לבין מה שהוא אמיתי [Real] אקזיסטנציאלי".²⁹ לאור זאת, הלוגותרפיה מאפשרת את הטענה כי מיתוס ולוגוס מהווים ביטוי שונה לאותה תופעה – משמעות.

על מיתוסים ומקומם במסגרת הלוגותרפיה כמעט ולא נכתב בזירה האקדמית ובזירה הטיפולית זולת מאמרים ישנים ודלים בתוכנם, כמו המאמר הקצר על אודיסאוס המסביר בקצרה בלבד כי הגיבור מסוגל לשמש דוגמה לאדם המחפש משמעות ויוצא למסע לגלותה.³⁰ לאור הלקונה בהקשר של מיתוסים, חשיבותם ויעילותם באשר לשאלת המשמעות בחיים, עבודה זו מציעה כי אפשר וצריך להרחיב את העיסוק סביב לוגותרפיה ויחסה למיתוסים. מתוך כך עולה הטענה כי ראוי יהיה לבחון מיתוסים דרך עדשת הלוגותרפיה תוך הסתייעות גם בהשקפתם של קארל יונג ושל ג'וזף קמפבל, שני הוגים מובילים בזירת חקר המיתוסים, הארכיטיפים המגולמים בהם ומשמעותם. ראוי להזכיר גם כי העבודה הנוכחית מחדשת ומרחיבה את הספרות הקיימת בכך שהיא בוחנת הן את השונות והן את ההלימה בין פראנקל ליונג. במילים אחרות, למרות הביקורות שפראנקל העביר על יונג, ניתן לטעון כי יש יותר מן הדומה בין השניים מאשר מן השונה, אך הדבר לא נחקר דיו.³¹

פרק ב' עוסק במקרה הבוחן בעבודה זו, ברוך שפינוזה וכתביו, המספקים דוגמה להפרדה בין המיתוס, אותו ניתן להבין כאלמנט בדתות ההתגלות, לבין הלוגוס, שאותו ניתן להבין כתבונה רציונלית. שפינוזה ביצע הפרדה בין שתי 'ממלכות' או, 'מישורי מחשבה'.³² מחד,

27 קלוד שטראוס-לוי, **מיתוס ומשמעות** (תרגום: נמרוד בר-עם), תל אביב: הוצאת בבל, 2010, עמ' 42-43.
28 Dabney W. Townsend, "Myth and Meaning", *Centennial Review* (1972): p. 198, 201. See also: Leslie A. Fiedler, "In the Beginning Was the Word: Logos or Mythos?", *The Sewanee Review*, 63 (1955): p. 409-411; David A. Leeming, *Myth: A Biography of Belief*, Oxford: Oxford University Press, 2003

29 רולו מיי, **הזעקה למיתוס** (תרגום: לילית ברקת), תל אביב: שמעוני הוצאה לאור, 2001, עמ' 21.
30 Rollo May, *The Discovery of Being*, New York/London: W.W. Norton & Company, 2015, p. 44
Ruth Hablas, "Odysseus: His Myth and Meaning for Logotherapy", *The International Forum for Logotherapy*, 7 (1984): p. 34

31 Thomas J. Peterson, "Frankl and Jung on Meaning", *The International Forum for Logotherapy*, 15 (1992): 33-40; Samuel Minier, "An 'Authentic Wholeness' Synthesis of Jungian and Existential Analysis", *Modern Psychological Studies*, 5 (1997): 43-51

32 ברוך שפינוזה, **מאמר תיאולוגי-מדיני** (תרגום: חיים וירשובסקי), ירושלים: מאגנס והאוניברסיטה העברית, תשס"ג, עמ' 157.

קיימת ממלכת התבונה והפילוסופיה, שעיקרה הוא אמת והיגיון. מאידך, קיימת ממלכת התיאולוגיה והדת, שעיקרה סדר חברתי, ציות ויראת-שמים הפונה לדמיון המאמינים הודות לסיפורים ונרטיבים מכוננים.³³ אי לכך, טען שיש להפריד לגמרי את שתי הממלכות היות שלכל אחת מטרה ושיטה משל עצמה ואין סיבה שזו תתערב בענייני זו.³⁴

דוגמה להפרדת הדת מהפילוסופיה טמונה בטיעוני שפינוזה לגבי הניסים שמופיעים בכתיבי הקודש. לדידו, בהתבסס על היגיון וטיעוני-אמת הניסים אינם אפשריים כי משמעות הדבר היא שאלוהים פועל נגד עצמו, כי חוקי הטבע הם למעשה פועל יוצא של אלוהים "ולפיכך, אילו התרחש בטבע דבר הסותר את חוקיו הכוללים, היה דבר זה בהכרח סותר את החלטת אלוהים, שכלו וטבעו. לשון אחר: אם יאמר אדם שאלוהים פועל דבר-מה בניגוד לחוקי-הטבע הרי הוא מוכרח לומר תוך-כדי-כך, שאלוהים פועל בניגוד לטבעו שלו, ואין לך כשטות זו".³⁵ דוגמה נוספת היא הבנת הנבואה כתופעה שנבעה מהדמיון העשיר של הנביאים.³⁶ ניתן לזהות בדוגמאות אלה כי העילה הבסיסית להפרדת הממלכות מגולמת בכך שהמקרא לא ביקש להסביר תופעות דרך סיבות טבעיות אלא לספר דברים שמעבר לדמיון בעיקר כדי לעורר יראת קודש: "כתבי-הקודש אינם מסבירים את הדברים על-פי סיבותיהם הקרובות ואך מספרים אותם בסדר כזה ובביטויים כאלה העשויים ביותר לעורר את הבריות, ובפרט את פשוטי-העם, ליראה".³⁷

התוצאה של טיעונים אלה היא שהדת – שבין סימני ההיכר שלה נמנים הניסים האלוהיים, הנבואה והטקסים הפולחניים – הומרה לתופעה שבבסיסה תכלית מעשית ומדינית. כלומר, יצירת הסדר החברתי הודות ליראת-שמים וציות³⁸ והדת נשענת על סיפורים שמעודדים זאת והיא אינה מעוגנת במחשבה פילוסופית. ראוי לציין כי הבנת הדת בצורה זו לא מורידה מחשיבותה כלל. ההפך הוא הנכון כי שפינוזה הדגיש את חשיבות האמונות האלה עבור ההמון שלא בקיא ברזי הפילוסופיה ושלא נוהג בהדרת התבונה.³⁹ למרות ששפינוזה דחה את המיתוסים והסיפורים מאחר שאלה אינם מעוגנים ברציונליות, מדע ועובדות, הוא בכל זאת הכיר בחשיבותם בכינון משמעות וסדר. ולכן, מתגלה בפנינו השקפה דיכוטומית באשר

33 שפינוזה, שם.

34 Carlos Fraenkel, "Spinoza on Miracles and the Truth of the Bible", *Journal of the History of Ideas*, 74 (2013): p. 644; Michael LeBuffe, "The Doctrine of the Two Kingdoms: Miracles, Monotheism, and Reason in Spinoza", *British Journal for the History of Philosophy*, 23 (2015): pp. 318-332

35 שפינוזה, מאמר תיאולוגי-מדיני, עמ' 65-66.

36 שפינוזה, שם, עמ' 19.

37 שפינוזה, שם, עמ' 72.

38 Willem Lemmens, "Spinoza on Ceremonial Observances and the Moral Function of Religion". *Bijdragen*, 71 (2010): pp. 51-64

39 Susan James, "Creating Rational Understanding: Spinoza as a Social Epistemologist", *Aristotelian Society Supplementary*, 85 (2011): pp. 181-199

עמ' 161; ראה גם: Steven Frankel, "Spinoza's Rejection of Maimonidean", *Spinoza and Medieval Jewish Philosophy* (ed. Steven Nadler), Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 84

Abstract

logos in Spinoza's thought, which can be seen as the logos of the theos (theologos, or as commonly known: Theology), emphasizes the power of reason to understand and know God. Through this rational understanding, a clear picture of a person's place in the world and their existential significance as a transient yet necessary mode of God emerges. A person is like a single, conscious wave in the ocean of reality. The novelty proposed in this work is understanding Spinoza's doctrine considering logos and mythos, something that has yet to be done so far.

A central discussion in the work is examining philosophy as therapy, with Spinoza's writings revealing distinct psychotherapeutic lines that will be reviewed against Frankl's logotherapy. The discussion will compare Frankl and Spinoza and address issues such as the power to exist and meaning in life, whether we can live according to reason and logos alone, and the importance of authentic religion according to Frankl. The current study proposes examining the Latin concept of *religio*, which appears in both Frankl and Spinoza, laying a foundation for the assumption that there are more than two realms, religion and reason, and that a third realm exists: The freedom to choose. However, one can infer from his writings that this freedom is more complex than Spinoza might have chosen. This discussion will examine the absolute and cosmic meaning of life, and an agnostic-existential argument will be proposed. At the core of this argument lies an objective unawareness of the existence of such meaning, hence the agnosticism, alongside the existential element wherein a person must decide for himself whether to adopt this meaning and how to understand its origin, whether through logos, science, and rationality or through mythos and religion. As a conclusion, the study suggests the possibility of therapy through religion as a possible but not necessary path of meaning within its limitations.

Abstract

The philosophical-therapeutic perspective of Viktor Frankl has not been sufficiently explored, and therefore, the current study aims to examine this perspective in a philosophical sense using Baruch Spinoza's philosophy as a case study. Consequently, aspects that intersect and differ in the doctrines of Frankl and Spinoza will be examined. The conceptual discussion on the notion of 'meaning' will be conducted, distinguishing between meaning in life, which refers to concrete and specific significance in life's moments, and the meaning of life, which is comprehensive, absolute, and cosmic. The discussion on meaning will lay the foundation for logotherapy, an existential analysis, and a therapeutic school developed by Frankl.

The work's conceptual framework includes the terms 'logos' and 'mythos.' Frankl understood 'logos' as meaning and as the human spirit. Historically, 'logos' has been understood as a cosmic principle of natural order with meaning, human intellect, the capacity to articulate truth eloquently, and even as the image of God. In contrast, 'mythos' describes symbol-laden stories with existential, psychological, and religious importance despite the popular claim that they are mere fiction. In this context, the paradox of the myth arose, suggesting that a story might not be scientifically and historically accurate yet contain existential-psychological truth. Therefore, logos and mythos are intertwined; while logos can be understood as rationality, logic, science, and the pursuit of truth, mythos can be attributed to religion, which partly consists of precise mythical components. Thus, humans can be placed within a framework of logos-mythos alloy, as they need both.

The conceptual distinction between logos and mythos runs throughout the study and serves as the basis for understanding Spinoza's doctrine. Although Spinoza did not explicitly use the term 'mythos,' he assigned the concept of 'belief in stories' to the revelation religions, Judaism and Christianity, which align with mythos. According to Spinoza, belief in biblical stories is not associated with historical, scientific, and objective truths but with fostering good deeds among the masses, fear of God, obedience, and social order. The

Chapter 4: After Frankl and Far from Spinoza – Religion and Philosophy as Therapy and our Current State. 186

 A. Philosophy as Psychotherapy: Background and the Pursuit of the Ideal 186

 A1. Philosophy as Psychotherapy. 187

 A2. Baruch Spinoza and Psychotherapy: Psycho-Therapeutic Techniques. 200

 B. Spinoza in Auschwitz: Is There a Correlation Between Spinoza’s Therapy and Frankl’s Logotherapy? 210

 C. Can We Live Guided by Reason (Logos) Alone? 232

 D. Spinoza’s Third and Hidden Kingdom 238

 E. Authentic Religion according to Frankl 243

 F. Religion and Meaning: An Existential Chain 262

 G. Pale Blue Dot: Meaning Under the Aspect of Eternity 270

 G1. The Meaning of Judaism as a “Mythos” 283

 G2. The Meaning of Judaism as “Logos” 295

Conclusion in Two Parts 306

 A. Are Religion and God a Necessary Mythos? 307

 B. In What Sense is Logos Truly “Deeper” than Logic? 314

Bibliography 319

Index 341

Table of Contents

Abstract	(E)5-6
Introduction	(H)9
Chapter 1: Viktor Frankl – Man’s Search for Meaning in Life	21
A. Viktor Frankl: a Jew, a Psychiatrist, a Man who Searches for Meaning	21
B. Logotherapy as Existential Thought	26
C. The Meaning of Meaning according to Viktor Frankl	39
C1. The Logos in Viktor Frankl’s Philosophy	55
D. Religion and God as Components of Meaning	58
E. “Logos is Deeper than Logic”: The Meaning of Mythos and its Relation to the Logos	68
Chapter 2: Mythos and Meaning – Baruch Spinoza as a Case Study	92
A. Spinoza the Man: His Religious Stance and Why He Wrote About the Scriptures	92
B. Spinoza’s Method for Understanding the Scriptures: Prophecy and Miracles	98
C. Spinoza’s Method for Understanding the Scriptures: The Naturalization of God	107
D. Spinoza’s Two Kingdoms: Reason and Religion and the Moral Purpose of the Scripture	111
E. The Problem of the Masses in Philosophy	116
F. Religious Rituals and the Belief in Stories	126
Chapter 3: Logos and Meaning – Baruch Spinoza as a Case Study	134
A. Baruch Spinoza Searches for Meaning, or Writing as a Substitute for Religion	134
B. The Foundations for Meaning: God, or the Infinite Substance	144
B1. The Proofs for the Existence of God, or the Infinite Substance	152
C. “Like Waves in the Ocean” or the Geometry of Meaning in Life	158
D. What Does It Feel Like to Know?	174

IDRA

The Series of Jewish Philosophy

Series Editor: **Prof. Avi Elqayam**

Academic Board:

Prof. Warren Zev Harvey

Prof. Hanoch Ben Pazi

ISBN: 978-965-7876-11-4

© Copyright for the Hebrew edition 2026 by Idra Publishing

E-mail: IdraPublisher@gmail.com
idra.org.il

All Hebrew rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publishers.

Printed in Israel 2026

Zvi Saar Hassan

Viktor Frankl Following Spinoza

Meaning of Life, Mythos, Logos and Therapy

IDRA PUBLISHING